

Miroslaw Sitarz

TOŻSAMOŚĆ EUROPY W NAUCZANIU JANA PAWŁA II*

Troska o tożsamość Europy stanowi istotny przedmiot nauczania św. Jana Pawła II. Papież przez cały swój pontyfikat, zarówno w nauczaniu oficjalnym, jak i zwyczajnym, wyrażał troskę nie tylko o instytucjonalny i polityczny, ale przede wszystkim o duchowy i moralny wymiar Europy. Obok licznych przemówień okolicznościowych, kierowanych m.in. do przedstawicieli środowisk dyplomatycznych i akademickich, w sposób szczególny zagadnienie tożsamości Europy jest obecne w posynodalnej adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa*¹ z 28 czerwca 2003 r., stanowiącej owoc odbywającego się w dniach od 1 do 23 października 1999 r. Synodu Biskupów pt. „Jezus Chrystus żyjący w swoim Kościele źródłem nadziei dla Europy”. Ponadto w książce pt. „Pamięć i tożsamość”, „(...) podjął refleksję nad obecnymi zjawiskami w świetle minionych dziejów, w których usiłował odnaleźć korzenie tego, co teraz dokonuje się w świecie, aby dać współczesnym, poszczególnym osobom i całym ludom, możliwość obudzenia w sobie, poprzez uważny powrót do «pamięci», żywego poczucia własnej «tożsamości»” [Ptasznik i Sardi 2005, 7].

KS. DR HAB. MIROSLAW SITARZ, PROF. KUL – kierownik Katedry Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego, Instytut Prawa Kanonicznego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: mpsitarz@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7596-8508>

* Artykuł stanowi poszerzoną wersję referatu wygłoszonego podczas IV Sesji „Prawo a wartości w Europie” II Międzynarodowego Kongresu Ruchu «Europa Christi» nt. „Wizja Europy w ujęciu św. Jana Pawła II”, która odbyła się w dniu 17 października 2018 r. w Auli Stefana Kardynała Wyszyńskiego KUL.

¹ Ioannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica post-synodalis *Ecclesia in Europa* (28.06.2003), AAS 95 (2003), s. 649-719 [dalej cyt.: EE]; tekst polski w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane. T. II: Adhortacje*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 859-913.

Celem artykułu będzie próba uzyskania odpowiedzi na następujące pytania: jak św. Jan Paweł II rozumiał pojęcia „tożsamość” i „tożsamość Europy”? Gdzie upatrywał źródeł tej tożsamości? Na jakie fundamenty kultury europejskiej wskazywał? Czy Europa może utracić swoją tożsamość? Jaką wizję zjednoczonej Europy przedstawiał Biskup Rzymu w kontekście konieczności zachowania swojej tożsamości?

1. WYJAŚNIENIE POJĘCIA „TOŻSAMOŚĆ”

Według *Słownika języka polskiego* rzeczownik „tożsamość” oznacza m.in.: 1) bycie tym samym; 2) identyczność [Szymczak 1989, 519]. Natomiast zgodnie ze *Słownikiem terminów i pojęć filozoficznych* „tożsamość” to: 1) relacja między każdym przedmiotem a nim samym; 2) w filozofii tomistycznej: tożsamość bytowa, stanowiąca podstawę jednoznaczności orzekania o bycie, jest tożsamością transcendentną, która zachodzi między wewnętrznymi elementami bytu oraz między poszczególnymi bytami; 3) poczucie tożsamości rozumiane jako poczucie bycia sobą pomimo zmian zachodzących w czasie [Podsiad 2000, 892-93]. Z kolei według *Słownika terminów i pojęć filozoficznych*, „tożsamość” to relacja między każdym przedmiotem a nim samym. Oznacza to, że każdy przedmiot jest tożsamy (identyczny) z samym sobą [Podsiad i Więckowski 1983, 400]. Tożsamość to stałe właściwości charakterystyczne dla przedmiotu, osoby lub grupy, umożliwiające ich rozpoznanie, identyfikację, porównanie i odróżnienie. W aspekcie socjologicznym i religijnym oznacza cechy decydujące o przynależności jednostki do struktury społecznej, narodowej i religijnej, a także podzielany z innymi sposób rozumienia, przeżywania i działania, współokreślający poczucie wspólnotowości oraz odrębności [Jeżowski 2013, 946].

Oryginalne rozumienie „tożsamości” przedstawił św. Jan Paweł II upatrując znaczenia tego wyrażenia w Eucharystii. Pisał: „chrześcijanie, celebrując Eucharystię, to jest przywołując na «pamięć» swego Pana, nieustannie odkrywają swoją tożsamość. Eucharystia wyraża coś najgłębszego, a zarazem najbardziej uniwersalnego – świadczy o przebóstwieniu człowieka i nowego stworzenia w Chrystusie. Mówi o odkupieniu świata. Ale ta pamięć odkupienia i przebóstwienia człowieka, tak bardzo dogłębna i uniwersalna, jest równocześnie źródłem wielu innych wymiarów pamięci człowieka i ludzkich wspólnot. Pozwala ona człowiekowi rozumieć siebie w jakimś najgłębszym zakorzenieniu, a zarazem w ostatecznej perspektywie

swego człowieczeństwa. Pozwala ona również rozumieć różne wspólnoty, w których kształtują się jego dzieje: rodzinę, ród i naród. Pozwala też wnikać w dzieje języka i kultury, w dzieje wszystkiego, co jest prawdziwe, dobre i piękne” [Jan Paweł II 2005, 149-50]. Przez pamięć – podkreślał Biskup Rzymu – w psychice osoby tworzy się poczucie tożsamości. „Tak więc Kościół jest poniekąd żywą «pamięcią» Chrystusa: Chrystusowego misterium, Jego męki, śmierci i zmartwychwstania, Jego Ciała i Krwi. Tę «pamięć» realizuje się poprzez Eucharystię” [tamże, 149]. Ponadto „kultura Eucharystii» umacnia kulturę dialogu, która z niej czerpie swą siłę i pokarm. Błędem jest uważać, że publiczne odniesienie do wiary mogłoby naruszyć słuszną autonomię państwa i instytucji cywilnych, czy nawet rodzić postawy nietolerancji”².

Z przedstawionego wyżej rozumienia pojęcia „tożsamość”, Jan Paweł II wyprowadził definicję „tożsamości Europy”. W przemówieniu do ambasadora Niemiec przy Stolicy Apostolskiej w dniu 13 września 2002 r. powiedział, że elementem określającym tożsamość Europy jest Kościół założony przez Jezusa Chrystusa. Chrześcijaństwo stanowi bowiem w złożonej historii Europy czynnik decydujący. To wiara chrześcijańska „uksztaltowała kulturę kontynentu i splotła się nierozdzielnie z jego dziejami, do tego stopnia, że nie sposób ich zrozumieć bez odniesienia do wydarzeń, jakie dokonały się najpierw w wielkiej epoce ewangelizacji, a następnie w kolejnych stuleciach, w których chrześcijaństwo, mimo bolesnego rozdziału między Wschodem a Zachodem, zyskało trwałą pozycję jako religia Europejczyków”³.

2. FUNDAMENTY TOŻSAMOŚCI EUROPY

„Europo, nie zapominaj swojej historii!” – nawoływał papież podczas homilii w dniu, w którym podpisał adhortację apostolską *Ecclesia in Europa*.

² Tenże, *List apostolski „Mane nobiscum Domine” do Episkopatu, duchowieństwa i wiernych na Rok Eucharystii październik 2004 – październik 2005*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2004, nr 26.

³ Tenże, *Litterae apostolicae motu proprio datae quibus Sancta Birgitta de Suetia, Sancta Catharina Senensis et Sancta Teresia Benedicta a Cruce continentis Europae compatronae proclamantur Spes aedificandi* (1.10.1999), AAS 92 (2000), s. 220-29; tekst polski w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane. T. IV: Konstytucje apostolskie. Listy apostolskie i bulle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 213-19, nr 1.

Źródłem życia dla Europy – podkreślał – jest Ewangelia. „Jeśli prawdą jest, że chrześcijaństwa nie można sprowadzić do jednej poszczególnej kultury, lecz że prowadzi ono dialog z każdą z nich, wspierając wszystkie w wyrażeniu tego, co w nich najlepsze w każdej dziedzinie poznania i ludzkiego działania, to chrześcijańskie korzenie są dla Europy podstawową gwarancją jej przyszłości. Czyż mogłoby żyć i rozwijać się drzewo pozbawione korzeni?”⁴. Przyczyna, dla której św. Jan Paweł II mówiąc o Europie, rozpoczął od ewangelizacji, to fakt, iż ta ewangelizacja stworzyła Europę, dając początek cywilizacji narodów i ich kulturze. Europa i Kościół, pomimo tego, że są rzeczywistościami różnymi, wzajemnie na siebie oddziałują. Tworzeniu narodów europejskich sprzyjało szerzenie wiary na kontynencie europejskim, których wspólnym mianownikiem jest dziedzictwo wartości zakorzenionych w Ewangelii. Dlatego też Europa żyje „jednością wartości fundamentalnych w wielości kultur narodowych” [Jan Paweł II 2005, 96-97], natomiast historia Europy związana jest nierozłącznie z historią ewangelizacji⁵. W przemówieniu podczas wizyty w siedzibie Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) zwracał uwagę na związek Ewangelii z człowiekiem. „Ten bowiem związek jest kulturotwórczy od samych podstaw. Ażeby tworzyć kulturę, trzeba do końca i integralnie widzieć człowieka jako szczególną, samoistną wartość, jako podmiot związany z osobową transcendencją. Trzeba tego człowieka afirmować dla niego samego, nie dla jakichkolwiek innych racji czy względów – jedynie dla niego samego! Trzeba tego człowieka po prostu miłować dlatego, że jest człowiekiem – trzeba wymagać dla niego miłości ze względu na szczególną godność, jaką posiada (...). I dlatego bywaliśmy już nieraz w ciągu dziejów i jesteśmy także współcześnie świadkami bardzo znamienego procesu – zjawiska. Tam, gdzie zlikwidowano odnośne instytucje, tam, gdzie odebrano prawo obywatelstwa treściom i dziełom zrodzonym z religijnej, a w szczególności z chrześcijańskiej inspiracji, ludzie w sposób pozainstytucjonalny odnajdują w nowy sposób te treści, poprzez dokonywaną w prawdzie i w wewnętrznym trudzie konfron-

⁴ Tenże, *Europo, nie zapominaj swojej historii!* (28.06.2003), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/homilie/europonie_28062003.html [dostęp: 9.10.2018].

⁵ Tenże, *Przeżycie „Z odwagą i wiernością głosimy Chrystusa” do Plenarnego Zgromadzenia Rady Europejskich Konferencji Episkopatów* (16.10.2000), w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane. T. V: Orędzia. Przeżycia. Przemówienia okolicznościowe*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 402.

tację pomiędzy tym, czym jest ich własne człowieczeństwo, a tym, co zawiera się w treści chrześcijańskiego orędzia⁶.

Tożsamości europejskiej nie można zrozumieć bez chrześcijaństwa, w którym znajdują się „wspólne korzenie, z których wyrosła i dojrzała cywilizacja starego kontynentu, jego kultura, jego dynamika, jego przedsiębiorczość, jego zdolność do konstruktywnej ekspansji także na inne kontynenty, jednym słowem to wszystko, co stanowi o jego chwale⁷”. Powstaje pytanie: Jakie „wartości fundamentalne” gwarantują zachowanie tożsamości Europy? W przesłaniu skierowanym dnia 20 czerwca 2002 r. do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego pt. „Ku konstytucji europejskiej” Jan Paweł II uzasadnił prawo i obowiązek Kościoła do zabierania głosu i wnoszenia właściwego wkładu w proces budowania Europy, którą określił „wspólnym domem europejskim”. Właściwy porządek prawny, aby służył pomnażaniu dobra wspólnego, powinien uznawać i chronić te wartości, które stanowią najcenniejsze dziedzictwo humanizmu europejskiego. „Wartości te stanowią najbardziej charakterystyczny dorobek intelektualny i duchowy, który ukształtował tożsamość europejską na przestrzeni wieków, i należą do skarbcza kultury tego kontynentu. (...) dotyczą one: godności osoby; świętości życia ludzkiego; centralnej roli rodziny opartej na małżeństwie; wagi wykształcenia; wolności myśli, słowa oraz głoszenia własnych poglądów i wyznawania religii; ochrony prawnej jednostek i grup; współpracy wszystkich na rzecz wspólnego dobra; pracy pojmowanej jako dobro osobiste i społeczne; władzy politycznej pojmowanej jako służba, podporządkowanej prawu i rozumowi, a «ograniczonej» przez prawa osoby i narodów⁸”. Należy zauważyć, że Papież mówił o „uznawaniu i ochronie” tych wartości, a nie o ich nadawaniu. Wartości te bowiem mają źródło w pochodzącym od Boga „kodeksie moralności”, tj. Dekalogu, jako podstawie chrześcijańskiej moralności. Zdaniem św. Jana Pawła II, jeżeli

⁶ Tenże, *Allocutio Lutetiae Parisiorum ad eos qui conventui Consilii ab exsecutione internationalis organismi compendiariis litteris UNESCO nuncupati affuere* (2.06.1980), AAS 72 (1980), s. 735-52; tekst polski w: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, M. Grochowina, M. Lewicka, A. Romanko, P. Wierzbicki, Wydawnictwo KUL, Lublin 2012, s. 391-403, nr 10.

⁷ Tenże, *Santiago de Compostela, 9 listopada 1982 r. Akt Europejski „Powołanie ludzkie i chrześcijańskie narodów kontynentu europejskiego”*, w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane. T. X: Homilie i przemówienia z pielgrzymek. Europa. Część 2*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo „M”, Kraków 2008, s. 506.

⁸ Tenże, *Przesłanie „Wartości chrześcijańskie duchowym fundamentem Europy” do uczestników Europejskiego Kongresu Naukowego pt. „Ku konstytucji europejskiej”* (20.06.2002), w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane. T. V*, s. 409.

kwestionuje się to prawo miłości, współzycie ludzkie staje się niemożliwe, zaś egzystencja moralna człowieka – zagrożona. Dlatego ten „kodeks moralności” jest nienaruszalną podstawą każdego ludzkiego ustawodawstwa w szczególności w ustroju demokratycznym, ponieważ prawo stanowione przez człowieka nie może pozostawać w sprzeczności z odwiecznym prawem Boga [Jan Paweł II 2005, 137-38]. W związku z tym, jedynie wyraźne odwołanie się do Boga i wiary chrześcijańskiej gwarantuje zachowanie właściwie pojmowanej tożsamości Europy.

3. NIEUSTANNE POWRACANIE I KSZTAŁTOWANIE TOŻSAMOŚCI EUROPY

Elementem jednoczącym i nadającym Europie tożsamość jest chrześcijaństwo. Wartości zakorzenione w chrześcijaństwie będące źródłem tożsamości Europy, narażane są jednak na zagrożenie, jeśli w ich proklamowaniu będzie odchodziło się od Stwórcy. Św. Jan Paweł II zwracał uwagę, że prawo stanowione przez człowieka ma granice wyznaczone przez Boga w prawie naturalnym. Żaden człowiek, działając zarówno indywidualnie, jak i wspólnotowo w imię błędnie rozumianego rozwoju czy niewłaściwie pojmowanej godności człowieka, nie może tych granic przekraczać! Władza ustawodawcza, która stanowi prawo bez odniesienia się do tożsamości Europy, przekracza swoje kompetencje [tamże, 139-40]. Nie wystarczy bowiem „opiewać wielkimi słowami godności człowieka”, jeżeli następnie samo ustawodawstwo jawnie tej godności zaprzecza⁹.

Papież podkreślał, iż kryzys wartości i brak nadziei, to elementy kryzysu tożsamości, jaki przeżywają nowoczesne społeczeństwa, które „bardzo często proponują (...) jedynie wizję życia opartego na dobrobycie materialnym, która nie jest w stanie wskazać sensu istnienia ani podstawowych wartości, pozwalających dokonywać wolnych i odpowiedzialnych wyborów, które przynoszą radość i szczęście”¹⁰. W adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa* św. Jan Paweł II napisał: „Europo, która jesteś na początku trzeciego tysiąclecia: «Bądź na powrót sobą! Bądź sama sobą! Odkryj na nowo

⁹ Tenże, *Przesłanie „Europa i wartości chrześcijańskie” z okazji 1200. Rocznicy koronacji Karola Wielkiego* (14.12.2000), w: tamże, s. 404.

¹⁰ Tenże, *Epistula ad Galliae Episcopos expleto saeculo a legali separatione Ecclesiarum et Reipublicae in Gallia* (11.02.2005), AAS 97 (2005), s. 306-16; tekst polski w: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, s. 451-57.

swe źródła. Ożyw swoje korzenie». W ciągu wieków otrzymałaś skarb wiary chrześcijańskiej. Fundamentem twego życia społecznego czyni on zasady Ewangelii i ślady tego widoczne są w sztuce, literaturze, myśli i kulturze, twoich narodów. Jednak dziedzictwo to nie należy wyłącznie do przeszłości; jest ono programem na przyszłość, który należy przekazać nadchodzącym pokoleniom, gdyż jest źródłem życia ludzi i narodów, którzy wspólnie będą kształtowali kontynent europejski” (EE 120). Europa potrzebuje wymiaru religijnego (EE 116). Powołana jest w sposób szczególnie do tego, by odnalazła swoją prawdziwą tożsamość. Dlatego też, aby nadać nowy bieg własnej historii, „musi ona «uznać i odzyskać z twórczą wiernością te podstawowe wartości, w których zdobycie chrześcijaństwo wniosło decydujący wkład, a które można streścić jako głoszenie transcendentnej godności osoby ludzkiej, wartości rozumu, wolności, demokracji, państwa prawa i rozdziału między polityką a religią»” (EE 109).

O chrześcijańskich korzeniach Europy Papież przypominał także na forum Parlamentu Europejskiego w 1988 r.: „Wszystkie prądy myślowe naszego starego kontynentu winny podjąć refleksje nad ponurymi konsekwencjami ewentualnego wykluczenia Boga z życia publicznego – Boga jako ostatecznego kryterium etyki i najwyższej gwarancji przeciw nadużyciom władzy człowieka nad człowiekiem. Nasza europejska kultura obfituje w przykłady przekraczania w obydwie strony granicy między tym «co cesarskie» i «co boskie». Średniowieczne chrześcijaństwo łacińskie (...) teoretycznie podjęło wielką tradycję Arystotelesa i choć wypracowało naturalną koncepcję państwa, nie zawsze umiało w praktyce odeprzeć integralistyczną pokusę wykluczania z doczesnej wspólnoty tych, którzy nie wyznawali prawdziwej wiary. Integralizm religijny – do dziś praktykowany w innych częściach świata – nie rozróżnia sfery wiary i sfery świeckiej; wydaje się on nie do pogodzenia z ukształtowanym przez orędzie chrześcijańskie geniumsem właściwym Europie. Największe jednak zagrożenia naszych czasów pochodzą ze strony ideologii, które absolutyzują społeczeństwo jako takie lub jego dominującą grupę, gardząc osobą ludzką i jej wolnością. Człowiek tam, gdzie przestaje szukać oparcia w wartości wobec siebie transcendentnej, ponosi ryzyko, że stanie się ofiarą nieograniczonej samowoli władzy i pseudoabsolutów, które go zniszczą. Inne kontynenty doświadczają już dziś mniej lub bardziej głębokiej symbiozy między wiarą chrześcijańską a kulturą, co stwarza wielkie nadzieje. To Europa jednak, od prawie dwóch tysięcy lat, dostarcza bardzo znamienego przykładu kulturowej płodności chrześcijaństwa, które ze względu na samą swą naturę

nie może być spychane do sfery prywatnej. Powołaniem chrześcijaństwa jest przecież publiczne wyznawanie wiary i czynna obecność we wszystkich dziedzinach życia. (...) gdyby religijne i chrześcijańskie podłoże kultury tego kontynentu zostało pozbawione wpływu na etykę i kształt społeczeństw, oznaczałoby to nie tylko zaprzeczenie całego dziedzictwa europejskiej przeszłości, ale i poważne zagrożenie dla godnej przyszłości mieszkańców Europy. I to wszystkich – wierzących i niewierzących”¹¹.

Św. Jan Paweł II podkreślał istotny wkład państw Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polski, w kształtowanie chrześcijańskiego ducha Europy. Wkład ten polegał przede wszystkim na „obronie własnej tożsamości”. Pomimo wszelkich przeobrażeń narzucanych przez dyktaturę komunistyczną, państwa Europy Środkowo-Wschodniej potrafiły zachować swoją tożsamość, a nawet ją umocnić. Walka o tożsamość narodową była dla nich walką o przetrwanie. Wskazując, na czym polega ryzyko zatracenia własnej tożsamości, zwracał uwagę, że jednym z najpoważniejszych problemów czasów współczesnych w kontekście tożsamości Europy jest bezkrytyczne uleganie wpływom negatywnych wzorców kulturowych rozpowszechnionych na Zachodzie. Od ich interpretacji zależeć będzie oblicze Europy¹².

Papież-Polak przedstawił swoją wizję zjednoczonej Europy: 1) Europy wolnej od egoistycznych nacjonalizmów; 2) Europy, w której zdobycze nauki, gospodarki i życia społecznego służą każdemu człowiekowi, a nie są podporządkowane konsumpcjonizmowi; 3) Europy, w której jedność opiera się na prawdziwej wolności, ponieważ bez wolności nie ma odpowiedzialności ani przed Bogiem, ani przed ludźmi. „Europa, o jakiej marzę – mówił – to polityczna, a przede wszystkim duchowa jedność, w której chrześcijańscy politycy wszystkich krajów są świadomi bogactw, jakie daje człowiekowi wiara: jako zaangażowani mężczyźni i kobiety starają się owe bogactwa wykorzystać w służbie wszystkim, aby powstała Europa ludzi, nad którą jaśniej oblicze Boga”¹³.

¹¹ Tenże, *Ad sodales publici legumlatorum coetus ex quibusdam Europae Civitatibus Argentorati congregatos habita* (11.10.1988), AAS 81 (1989), s. 694-701; tekst polski w: *Kościelne prawo publiczne. Wybór źródeł*, s. 415-16.

¹² Szerzej zob. Jan Paweł II 2005, 141-48.

¹³ Jan Paweł II, *Aby nad Europą jaśniało oblicze Boga* (24.03.2004), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/przemowienia/nagroda_kwielkiego_24032004.html [dostęp: 9.10.2018].

WNIOSKI

Na podstawie przeprowadzonej analizy wybranych tekstów z nauczania Jana Pawła II dotyczącego tożsamości Europy, należy stwierdzić, że:

1) Nieustanne odkrywanie tożsamości przez chrześcijan wyraża się w sposób szczególny w Eucharystii. Kościół założony przez Jezusa Chrystusa jest elementem określającym tożsamość Europy, ponieważ chrześcijaństwo stanowi w historii Europy znaczący czynnik.

2) Źródłem życia dla Europy jest Ewangelia i wartości zakorzenione w Ewangelii, które implikują jej tożsamość.

3) Pomimo tego, że Europa zachowuje pewne cechy stałe i niezmiennie decydujące o jej tożsamości, na skutek okoliczności miejsca i czasu, a przede wszystkim prawa stanowionego, tożsamość europejska zagrożona jest zniszczeniem. Dlatego też Jan Paweł II przypominał o konieczności powrotu do jej źródeł.

4) Podstawową gwarancją przyszłości Europy są jej chrześcijańskie korzenie, zaś dziedzictwo Europy stanowi program na przyszłość w kształtowaniu Europy, która powróci do swojego Stwórcy.

PIŚMIENNICTWO

- Jan Paweł II. 2005. *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Jeżowski, Marek. 2013. „Tożsamość.” W *Encyklopedia Katolicka*, t. 19, red. Edward Gigilewicz, 946. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Podsiad, Antoni. 2000. *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Podsiad, Antoni, i Zbigniew Więckowski, oprac. 1983. *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych dla studiujących filozofię chrześcijańską*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax.
- Ptasznik, Paweł, i Paolo Sardi. 2005. „Od redakcji.” W Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, 5-8. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Szymczak, Mieczysław, red. 1989. *Słownik języka polskiego*. T. 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Tożsamość Europy w nauczaniu Jana Pawła II

Streszczenie

Tożsamość Europy stanowi istotny przedmiot nauczania św. Jana Pawła II. Biskup Rzymu, zarówno w nauczaniu oficjalnym, jak i zwyczajnym, wyrażał troskę nie tylko o instytucjonalny i polityczny, ale także o duchowy i moralny wymiar Europy.

Autor w artykule odpowiada na następujące pytania: jak św. Jan Paweł II rozumiał pojęcia „tożsamość” i „tożsamość Europy”? Gdzie upatrywał źródła tej tożsamości? Na jakie fundamenty kultury europejskiej wskazywał? Czy Europa może utracić swoją tożsamość? Jaką wizję zjednoczonej Europy przedstawiał Papież w kontekście konieczności zachowania swojej tożsamości?

Słowa kluczowe: Ewangelia; chrześcijaństwo; prawa człowieka; godność osoby ludzkiej

Identity of Europe in the Teaching of John Paul II

Summary

The identity of Europe is an important subject of the teaching of John Paul II. Both in his official and ordinary teaching, he expressed his concern not only for the institutional and political shape of Europe but also for its spiritual and moral dimension.

The article answers the following questions: How did Saint John Paul II understand the concepts of “identity” and “identity of Europe”? Where did he see the sources of this identity? What foundations of the European culture did he indicate? Is Europe likely to lose its identity? What vision of a united Europe did the Pope present in the context of the necessity to preserve its identity?

Key words: Gospel; Christianity; human rights; dignity of the human person

Information about Author: REV. MIROSLAW SITARZ, HAB. J.C.D., University Professor – Head of the Department of Public and Constitutional Church Law, Institute of Canon Law, Faculty of Law, Canon Law and Administration at the John Paul II Catholic University of Lublin; al. Raławickie 14, 20-950 Lublin, Poland; e-mail: mpsitarz@kul.pl; <https://orcid.org/0000-0001-7596-8508>